

відбираються студенти, які раніше займалися баскетболом, або новачки, які мають гарну фізичну підготовку. У міжвузівську групу спортивного вдосконалення (збірну з баскетболу) відбираються студенти, які мають найвищу фізичну, технічну і тактичну підготовку. Крім навчально-тренувального процесу баскетболістів передбачає систему комплексного контролю тренувального процесу що дозволяє відібрати найбільш раціональні засоби і методи навчання. Вносити в тренувальний процес відповідні тактико-тактичні корективи. Комплексний контроль включає педагогічний, медико-біологічний і психологічний розділи. Одним із засобів педагогічного контролю є тестування фізичної і технічної підготовленості гравців. Автори більшості методичних посібників з баскетболу наводять зразкові контрольні вправи (тести) з технічної та фізичної підготовки. Контрольні нормативи, які застосовують тренера повинні бути добре відомі усім гравцям. У нашій, міжвузівській групі спортивного удосконалення навчальний рік розпочинається з тестування фізичної та технічної підготовленості гравців. Тестування дає інформацію про стан фізичного здоров'я і технічної підготовленості студентів усіх курсів. Тести з фізичної підготовки (СФП) включають у себе: стрибок у висоту з місця, або серійну стрибучість – багаторазове діставання щита за 15-секундний проміжок часу; стартова швидкість – біг від лицьової лінії до лінії штрафного кидка і навпаки у секундах; дистанційну швидкість – біг 20 метрів з високого старту (у секундах); швидкісну витривалість – вправа “човенковий біг” 91 м. (у секундах).

Тести с технічної підготовки включають: ведення м'яча з кидком у кільце (м'яч ведеться від лінії пересікання лицьової лінії і лінії штрафного кидка правою рукою по периметру зони штрафного кидка з кидком у кільце у русі, підбір і ведення рукою у зворотному напрямку з кидком у кільце); передачі м'яча на швидкість (за 20 секунд), стоячи на відстані 3-х метрів від стіни виконуються передачі у квадраті 50х50 м., на висоті 1,5 метри); штрафні кидки (кількість вилучень із 30 кидків); кидки із середньої відстані у стрибку з 5-ти відміток (25 кидків, кількість вилучень); кидки із далекої відстані (6,25) з 5-ти відміток (25 кидків, кількість вилучень). Тестування проводиться тричі на рік: на початку учебного року (вересень), в середині (січень), у кінці (червень). Перше тестування дає можливість визначити фізичний стан, технічний рівень студентів, а також визначити основні напрямки нашої роботи. Друге тестування дає можливість виявити у якому стані знаходяться баскетболісти у середині навчального року, а також внести корективи в учбово-тренувальний процес. Третє тестування (підсумкове) дає можливість побачити стан спортсменів у кінці учебного року (спортивного сезону), а також мати інформацію на майбутнє. Наші дослідження (тестування) за останні три роки показали, що рівень фізичної підготовки студентів міжвузівської групи краще під час другого тестування (січень місяць), а по технічній підготовці – кращі показники під час третього тестування (червень місяць). Обумовлено це тим, що рік спортивної форми приходиться на середину учебного року, а технічна підготовка підтримується: покращується більш на кінець року.

У своїх дослідженнях ми зрівнювали середні показники по навчальних роках. Тестувались 15 студентів міжвузівської збірної групи спортивного удосконалення з баскетболу. Під час першого тестування /вересень 1998 року/ із 15 студентів чотири мали перший спортивний розряд, троє мали другий спортивний розряд. Тестування показало приріст результатів як по фізичній підготовці, так і по технічній. По фізичній підготовці покращення результатів тестування сягнуло від одного до 20 відсотків. По технічній покращення результатів тестування сягнуло до 30 відсотків. По різній підготовці найбільший приріст у стрибучості (швидкісно-силові вправи) 20 відсотків. По технічній підготовці найбільший приріст у кидках з середньої та дальньої відстані – 30 відсотків. У спартакіаді університету кожний студент виступав у змаганнях за свій факультет. У першості Запоріжжя, де виступало 12 сильніших команд, наші студенти зайняли III місце. У спартакіаді області 2002 року команда університету була також третім призером.

УДК 883-1 "19"

ЗАБУТТЯ НЕ НАСТАНЕ

Дергач М.А., к. пед. н., доцент

Запорізький державний університет

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине,
От де, люде, наша слава,
Слава України!

Т.Г.Шевченко з усього фольклорного розмаїття вирізнив саме думу, пророкуючи їй довголіття і незнищенність. Однак наприкінці XX століття маємо констатувати практично повне припинення

активного функціонування цього жанру народної творчості. Цілеспрямоване винищення мистецтва кобзарів, торбаністів, лірників загальмувало, а згодом, за часів влади Рад, і припинило продукування творів українського героїчного епосу, перевело його із сфери побутування в сферу пасивного репертуару окремих виконавців і поступового забування. Свою роль у цьому процесі відіграло і те, що система художніх засобів дум, композиційно-стильові прийоми, пристосовані до показу гіперболізованих героїв і вчинків, не змогли відтворити нових ознак, темпів сучасної доби, а “радянські думи” суперечили традиціям цього народного жанру.

За свідченням кобзаря Ярослава Черногуза, українські народні думи як найскладніший жанр кобзарської творчості рідко виконуються і самими митцями. Серед тих, у чиєму репертуарі вони є, можна виділити Павла Супруна, Тараса Лазуркевича, Тараса Силенка, Володимира Горбатюка, Віктора Лісовола, Миколу Будника, Володимира Кушпета, Василя і Миколу Литвинів, Руслана Шевченка, а також жінок-бандуристок Галину Менкуш, Людмилу Посікіру, Раїсу Черногуз, Галину Березу-Топоровську та ін.

За визначенням фахівців, дума – це віршований твір, що, на відміну від пісні, не має строфічної побудови. Її різноскладові рядки діляться на завершені, інколи досить довгі періоди і здебільш об'єднуються дієслівною римою. Виконуються твори мелодійним речитативом, що час від часу переходить у співучий малюнок; супроводжується грою на кобзі чи бандурі (2, 8).

Як жанр народної поезії думи виникли в ХУ-ХУІ ст. на основі досягнень народної поетичної творчості. Рис, їм притаманних, у виконанні кобзарів набували деякі з історичних та соціально-побутових пісень. Характерною особливістю українського менталітету, яка відчутно відбилася на сюжетах козацьких дум, була нерозвиненість політичної свідомості громадян. Політика, як мистецтво управління державою, і економіка, як мистецтво господарювання, протягом століть вважалися не козацьким заняттям; короткочасні спалахи державницького мислення майже відразу гасились буйною емоційністю, войовничістю, духом непокори, анархізму, що панували в козацькому середовищі. На відміну від попереднього різновиду суспільної свідомості, свідомість національна в період існування Запорізької Січі всіляко культивувалася, що знайшло своє відображення не лише в думках, але і в інших жанрах фольклору та української літератури. Оборона рідної землі і смерть за неї вважалися святим обов'язком і навіть метою життя кожного козака.

М.В.Гоголь подає цю настанову вустами Тараса Бульби, описуючи його бесіду з кошовим отаманом:

- Ось в мене двоє синів, обидва молоді люди. Ще жодного разу ні той, ні інший не були на війні (...). Так, значить, нехай даром пропадає козацька сила, нехай чоловік згине, як собака, без доброї справи, щоби ні Вітчизні, ні всьому християнству не було від нього ніякої користі? Так навіщо ж ми живемо, на якого біса ми живемо? (...) (1, 214).

Лицарство, хоробрість, витривалість, нехтування загрозою смерті і погибель за Батьківщину, як особлива для козака честь, дивним чином поєднуються в думках з частими “плачами”, “голосіннями”, “обливанням гіркими сльозами”, що взагалі не є характерним для українського фольклору. Письменник У.Самчук пов'язує це явище з виразним чужоземним впливом на стиль і форму думи. Зокрема, він підкреслює, що сфера діяння козацької культури межувала з азійським світом, де вже багато століть перед тим було сформовано досить виразний стиль сентиментальної поезії; література цих країн майже не має прози, а тому і вплив її мусив бути відповідним. Аналізуючи працю М.Грінченка “Історія української музики”, У.Самчук поділяє думку автора про те, що в думках запозиченими виявились не лише стиль і форма, а й характерні музичні звороти з використанням четвертого підвищеного ступеня, що є ознакою східних мелодій (8, 21-23).

Органічно поєднавши впливи інших народів, українська дума, однак, залишилась суто національним явищем, яке висвітлювало більшість помітних подій у суспільному житті і доносило їх сутність до широкого загалу.

Основний пафос дум – оспівування ратних подвигів українського народу, проповідування здорової суспільної та сімейної моралі. Найдавніші в часі – так звані “невільницькі думи” – являють собою своєрідний тематичний цикл. До нас дійшло дев'ять дум про поневіряння в турецько-татарській неволі: “Невольницький плач”, “Маруся Богуславка”, “Утеча із турецької неволі морем”, “Утеча невольників з каторги”, “Самійло Кішка”, “Втеча трьох братів із города Азова, з турецької неволі”, “Сокол і сокола”, “Іван Богуславець” (11, 7). Герої цих дум є виразниками інтересів і сподівань народу, патріотами рідної землі, наділеними почуттям власної гідності, стійкістю, високим рівнем національної свідомості.

Розквіт зазначеного жанру народної творчості пов'язаний з піднесенням козацького руху та пробудженням політичної активності народу. У ХУІ-ХУІІ століттях поряд з думами, що стверджують гуманістичний дух народної моралі, з'являються і ті, які оспівують боротьбу українського народу з польськими поневолювачами, доносять до нашого покоління художнє зображення цілої плеяди козацьких ватажків, - носіїв звияги, мужності, любові до Вітчизни. Характерним для історичних пісень і дум про визвольну війну 1648-1654 років, за визначенням М.Т.Рильського, є те, що вони “позначені

особливим піднесенням патріотичного почуття і національної самосвідомості” українського народу (3, 50-51). Таким чином, українські народні думи в минулі часи робили свій позитивний внесок у національне виховання та самовиявлення громадян.

У наш час твори цього жанру також рекомендовано для вивчення в середніх та неповних середніх школах, але їх кількість є недостатньою, а специфіка подання – незадовільною.

Зокрема, у навчальній програмі з предмету “Музика” представлено такий обсяг українських народних дум:

1, 2, 3 класи – вивчення не передбачено;

4 клас, II чверть, урок № 2 – слухання думи “Маруся Богуславка”, характеристика стилю, жанрових особливостей.

2 чверть, урок № 3 – українська народна дума “Іван Богун” – слухання, характеристика думи, композиції, стилю, жанрових особливостей.

Додатковий матеріал – українські народні думи “Козак Голота”, “Хмельницький та Барабаш” (6, 103-104, 108).

Таким чином, вивчаючи впродовж восьми років предмет “Музика”, учні обов’язково прослуховують і характеризують лише дві думи (необхідно наголосити саме на обов’язковості виконання програмних вимог, а не на бажаності ознайомлення з додатковим матеріалом). За умови відсутності або поганої якості аудіозаписів, практично повної неможливості сприймання творів у живому виконанні, маємо констатувати досить низький рівень використання в загальноосвітніх школах багатого виховного потенціалу українських народних дум.

Аналогічний стан спостерігається і під час аналізу навчальних курсів з інших предметів.

Так, у програмі для середніх загальноосвітніх шкіл з дисципліни “Українська література”, у восьмому класі передбачено засвоєння дітьми “Думи про козака Голоту”, “Думи про Марусю Богуславку”, “Думи про трьох братів Азовських” (10, 30).

Згідно з програмою згаданої дисципліни, підготовленою Інститутом педагогіки АПН України, лише в 10 класі рекомендовано для вивчення думу “Хмельницький та Барабаш”, для самостійного читання – “Втеча трьох братів з Азова, з турецької неволі” (9, 209).

Необхідно підкреслити, що поза музичним супроводом, кобзарською майстерністю, думи втрачають свою магічність, здатність впливати на особистість і, врешті, перетворюються на не досить вдалий і зрозумілий дітям своєю композицією та стильовими особливостями вірш, про що свідчить опитування учнів старших класів.

Учителі початкової школи також зіштовхуються з подібними проблемами. Маючи можливість для введення творів цього жанру в поурочне планування з предметів “Читання і розвиток мовлення” та “Позакласне читання”, вони випускають їх з огляду на застарілість мови, відсутність матеріалу та аудіозаписів тощо.

Проте письмове опитування учнів 4-8 класів засвідчило, що вони прагнуть до вивчення дум, їм подобається героїчний пафос цих творів, високий рівень національної свідомості головних персонажів, непересічна майстерність кобзарів, бандуристів. Зокрема, прослуховування аудіозапису думи “Козак Голота” у виконанні Тараса Лазуркевича дало поштовх творчим роздумам дітей; деякі з учнів зазначили, що під час звучання твору уявляли себе козаками з усіма регаліями – конем, шаблею, пістолем тощо.

Переважна більшість учнів 1-3 класів на прохання вчителя передати в малюнку свої враження від почутого, зобразила козака на коні (50%), козака з бандурою (10%), козака з шаблею (10%), танцюючого козака (10%), козацького коня (20%); майже всі діти висловили бажання продовжувати вивчення українських народних дум. Підсумовуючи наведене, доречно процитувати дві роботи, які обумовлюють необхідність підсиленої уваги до творів цього жанру з боку науковців та педагогів:

“Сила музики в бандурі. Мені здається, що бандура – це найголовніше. На ній можна все показати...” (Штепа К., 6 клас).

“Було б краще, якби кобзарські пісні були б і в нас на Україні” (Миколаєнко І., 7 клас).

Всебічний розробці проблеми формування національної свідомості школярів має бути присвячене окреме дослідження. Стосовно використання для досягнення цієї мети українських народних дум, можна порекомендувати таке:

1. Прослуховування дум у сучасному виконанні. Ця умова є бажаною не лише для досягнення повноти вражень, а і тому, що кобзарі, творчо опрацювавши мову дум, пристосували її до сьогодення

слухача; змінивши деякі застарілі слова та мовні звороти, зробили твори доступними для школярів усіх вікових категорій.

2. Для учнів молодших класів перед прослуховуванням чи окремо від нього можливе читання дум як в оригіналі з поясненням незрозумілих слів, так і в різноманітних переказах. Зокрема, вийшли друком багаті ілюстраціями “Дума про козака Голоту” в переказі В.Ширяєва (4, с.30-159) та “Козак Голота” в переказі М.Пригари (5).

3. Використання великих можливостей різноманітних театралізацій, у тому числі лялькового театру.

4. Перегляд репродукцій картин на козацьку тематику чи ілюстрацій до конкретних дум паралельно з прослуховуванням останніх в аудіозаписі:

-Невідомий художник XIXст. “Козак-бандурист”;

-Дерегус М. “Народження пісні” (1958р.);

-Дерегус М. “Дума про козака Голоту” (1947р.);

-Самокиш М. “Бій Максима Кривоноса з князем Ієремією Вишневецьким” (1934р.);

-Мурашко О. “Похорон кошового” (1900р.);

-Красицький Ф. “Гість із Запоріжжя” (1916р.) та інші.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гоголь Н.В. Избранное. – М.: Просвещение, 1986.
2. Думи. – К.: Жовтень, 1958.
3. Історичний епос східних слов'ян. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958.
4. Календарик-дошколярник. 1993 рік / Упорядник В.Терен. – К.: Веселка, 1992.
5. Козак Голота. У переказі М.Пригари. – К.: Веселка, 1990.
6. Музика 1-4 класи. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл / Упорядники О.Я.Ростовський та ін. – К.: Перун, 1996.
7. Музика 5-8 класи. Програми та поурочні методичні розробки для середніх загальноосвітніх шкіл / Упорядники О.Я.Ростовський та ін. – К.: Перун, 1996.
8. Самчук У. Живі струни. Бандура і бандуристи. – Детройт: Видання Капели Бандуристів імені Тараса Шевченка, 1976.
9. Українська література. 5-11 класи. Програма для середніх загальноосвітніх шкіл / Упор. По батькові Н.Волошин та ін. – К.: Перун, 1998.
10. Українська література 5-11 класи. Програма для середніх загальноосвітніх шкіл / Упорядник П.Кононенко та ін. – К.: Перун, 1998.
11. Українські народні думи та історичні пісні. – К.: Веселка, 1993.

УДК 378.4 9 (73)

ЕТНІЧНА РІЗНОМАНІТНІСТЬ В АМЕРИКАНСЬКІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Жирова В.М., к.пед.н., доцент

Запорізький державний університет

Багатоманітність – це одна із проблем у суспільному житті і освіті США, яка викликає підвищений інтерес і є постійним предметом палких дебатів. Феномен етнічної багатоманітності є типово американським, між тим він привертає до себе увагу пошукачів не тільки в Сполучених Штатах, а й за їх межами, у тому числі і в Україні, яка є багатонаціональною країною і котрій доводиться задовольняти національно-освітні потреби